

Onderwijscoördinatie van de Zusters van Berlaar

Boekbesprekingen bij de 20ste

Nieuwsbrief van Juli 2008

TOT WAAR DE BEIDE ZEEEN
SAMENKOMEN...

De auteur

Op dinsdag 22 augustus 2000 had ik de gelegenheid, in het kader van de *Vliebergh-Sencieleergangen* te Leuven, een eerste keer **Marc Colpaert** te beluisteren. Het thema van de leergangen dat jaar – het magische jaar 2000! – behandelde, en we citeren uit het programma: "OVER-BRUGGEN – *Interreligieus leren als uitdaging aan opvoeding, vorming en onderwijs*". Colpaerts bijdrage was origineel en goed gebracht. Hij vertrok vanuit een zeer confronterend verhaal over de liefde van een Vlaamse jongen voor een Marokkaans meisje. Over deze studiedagen werd het boek "*Religieus opvoeden in een multiculturele samenleving*" uitgegeven, een bundeling van alle referaten (Davidsfonds, Leuven, 2000; 195 pagina's)¹.

En in augustus 2007, alweer in het kader van *Vliebergh-Sencie*, was dezelfde Colpaert spreker en ditmaal kregen we al een voorsmaakje van het boek mét dvd dat hier besproken wordt. In 2007 gingen de leergangen onder de titel: "*Wanneer alteriteit realiteit wordt – christendom en islam, Bijbel en Koran*". En opnieuw was de bijdrage van de auteur origineel en overtuigend want: "*ontmoeting is altijd een interculturele*". Voor die ontmoeting is niet alleen de taal van de *logos* nodig, maar vooral die van de *mythos*: de taal waarin de mens zich onlogisch uitdrukt om zin te verlenen aan en zin te vinden in het leven.

¹ Het boek werd behandeld in de Boekbesprekingen bij de 6de Nieuwsbrief van juni 2001; het verhaal van Marc Colpaert vind je op de pagina's 17 tot 30.

Na deze tweede kennismaking met Marc Colpaert wist ik dat ik dit boek wou lezen...

Marc Colpaert (°1945) is germanist en werkte in de jaren '80 voor het tijdschrift *Wereldwijd* en kwam zo in contact met de Aziatische culturen en de grote levensbeschouwingen. Hij richtte CIMIC² op om er de interculturele en interreligieuze dialoog gestalte te geven. Verder wenst hij aandacht te geven aan het andere gezicht van de islam. Na 11 september 2001 is onze blik daarop immers erg eenzijdig geworden. Sinds 2003 begeleidde hij op vraag van CANON/kleur bekennen het '*Traject Openbloeien*' voor leerkrachten, wat resulteerde in het boek dat ons hier bezighoudt.

Op het meest recente congres van de directies Basisonderwijs te Oostende (maart 2008) was hij een van de sprekers en had het over de onderwerpen die in het boek aan bod komen.

Een boek en een dvd

Alleen de taal van de verbeelding is in staat ons te verbinden met de culturele en transgenerationale context van de ander. Interculturele dialoog is dus zonder meer van belang in het onderwijs: maar waar halen leerkrachten daarvoor de inspiratie? Met dit boek – dat voor onderwijsmensen m.i. echt een belangrijk werk is – wil de auteur

² Afkorting van: *Centrum voor Intercultureel Management en Internationale Communicatie*, binnen Katholieke Hogeschool Mechelen. Zie verder www.cimic-khm.be

leerkrachten op weg zetten de taal van de mythos zowel in de eigen cultuur als in andere culturen te (her)ontdekken.

Laten we, aan de hand van het boek, eens kijken hoe hij dat aanpakt...

We beginnen met de tekst op de achterflap van het boek: "*Meer dan ooit is er nood aan interculturele dialoog. Kinderen kunnen best van jongs af in die dialoog opgevoed worden. Het onderwijs zou de grote voortrekker moeten zijn. Maar waar halen leerkrachten hiervoor de inspiratie?*"

In dit boek mét dvd biedt Marc Colpaert alleszins een voorzet die kan tellen! In zowat 150 bladzijden brengt hij de lezer een palet, om zo te zeggen haast zo breed als de horizon zelf, van voorbeelden, inspiraties, gedachten en gesprekken die ons de absolute van de *logos* doen relativiseren en ons de waarde, diepte en schoonheid van de *mythos* doen herontdekken: alleen zo krijgt interreligieuze dialoog voldoende kans.

Het boek ontstond i.s.m. *Canon Cultuurcel*, die de culturele werking in het onderwijs wil aanmoedigen en ondersteunen op verschillende domeinen.

In de 'Leidraad' (pp. 9 - 10) legt Colpaert uit wat zijn opzet is, de bril waardoor hij kijkt en wat we mogen verwachten: hoe kan je in je lesgeven, vaak zo ondergesneeuwd door de *logos*, ruimte laten voor de *queeste* die de

leerlingen afleggen, m.a.w. voor de taal van de *mythos*?

De titels en subtitels zijn zeer beeldrijk en het boek is fraai uitgegeven. In aparte kaderstukken krijgt de lezer heel wat citaten van leerkrachten, dichters, auteurs waarmee even zoveel deuren naar de *mythos* opengaan! Vele zinnen zijn 'raak' en zou je zo als citaat kunnen bewaren!

Er wordt heel veel gezegd in soms korte paragrafen, vele gedachten ontspringen aan de auteur, wat het werk wel wat fragmentarisch maakt hier en daar ... hij wil ons in zoveel gedachten laten delen!

In het eerste hoofdstuk (*Mappy road* - pp. 11 - 24) ontvouwt de auteur zijn eigen verhaal, zijn eigen blik op de werkelijkheid. Martin Buber, Emmanuel Levinas en gezinstherapeut Ivan Boszormenyi-Nagy komen al vlug naar voren als gidsen die veel voor Colpaert betekend hebben (en nog betekenen).

Het tweede hoofdstuk kreeg *De queeste naar de ander/Ander* als titel mee (pp. 25 - 42). Aan de hand van Buber en Levinas leren we als moderne westerlingen anders te kijken.

Bij Buber gaat het essentieel om het zo noodzakelijke evenwicht tussen "Ik - het" en "Ik - jij": "Ik - het" is van de orde van de *logos*, "ik - jij" van de orde van de *mythos*. Mooi is het verhaal van de leraar (p. 29) die totaal verschillende kinderen liefdevol wil onderwijzen: hij illustreert dat het tegendeel van dwang niet vrijheid is, maar verbondenheid.

Met Levinas komen we in de bekende ontmoeting van de ander/Ander, die aan mij appelleert. Wij moeten van "(ons)zelf" genezen. Wie spreekt over de ander, zit in de taal van de *logos*, wie aanspreekt en zich laat aanspreken, die gebruikt de taal van de *mythos*. Het anders zijn (*alteriteit* noemt Levinas het) is helemaal geen hindernis die moet overwonnen of beslecht worden, het is een kans, een appèl.

In het derde hoofdstuk, *Vertrekken uit Troje* (pp. 43 - 54) komt de derde belangrijke gesprekspartner van Colpaert aan bod, familietherapeut Ivan Boszormenyi - Nagy. Menig hulpverlener heeft bij zijn cliënten de transgenerationale lijnen uitgezocht om mensen en gezinnen inzicht te geven in

hun situatie. Kon Colpaert dit beter illustreren dan aan de hand van Anchises en Aeneas die uit het brandende Troje moeten vluchten en als migranten op Italiaanse bodem terechtkomen? Het "ik" bestaat bij de gratie van ontmoetingen en relaties, en vooral bij de gratie van erkennen en erkend worden (p. 45). Voor Nagy gebeurt dat op de allereerste plaats in de eigen familie: dat is de plek van aanhechting aan de menselijke werkelijkheid, van loyaliteit. De mythe van het Trojaanse familie-epos grijpt Marc Colpaert aan om te duiden dat een interculturele dialoog zinloos is en onmogelijk zonder intergenerationale dialoog (p. 46- 47).

Kennen we nu de voornaamste ankerpunten aan de hand van de drie hoger vernoemde autoriteiten, dan wordt het tijd om ons toe te spitsen op wat ons betekenis geeft, wat onze identiteit bepaalt. Daarover gaat het boeiende vierde hoofdstuk (pp. 55 – 66), *Cultuur: de grootste narratieve identiteit die betekenis geeft*.

De basisregel is eigenlijk simpel: als er geen verschil mag bestaan, kun je de ander niet ontmoeten. Of nog: "Bij een ontmoeting kan je onmogelijk je eigen zingevingssysteem of dat van de ander uitschakelen." (p. 55)

Prachtig ook is dit citaat dat perfect de inspirerende gedachtegang van Colpaert weergeeft: "Hoe meer je loskomt van thuis, hoe meer je thuiskomt." (p. 60)

Aan de hand van prof. Paul Verhaeghe komen we bij belangrijke inzichten voor het onderwijs. Verhaeghe stelt dat de drie menselijke systemen wetenschap / cultuur-kunst / religie alle drie antwoorden bieden op existentiële vragen: het zijn drie verschillende reactiemogelijkheden die elkaar niet hoeven uit te sluiten. Onderwijs moet vooral gericht zijn op het weten, maar nooit exclusief (zo bv. ook niet exclusief op religie, want dat is indoctrinatie), maar moet ook aan de twee andere aspecten aandacht schenken.

Hoofdstuk 5 draagt als titel *Tussen mythos en logos: de tao van de mens* (pp. 67 – 83) en hier gaat de auteur dieper in op het onderscheid in taal tussen *mythos* en *logos*. Opnieuw levert Colpaert ons een gids, ditmaal de gewaardeerde Soefimeester Sheikh

Khaled Bentounès³. Aan de hand van de *logos* over het heilige spreken, lukt niet. Maar uiteindelijk moet je de verscheurende keuze tussen *mythos* en *logos* niet maken. Het is eerder zo dat het Westen de taal van de *mythos* verleerd heeft, laten we er ons dus (terug) voor openstellen!

Een citaat:

"Kunnen we intreden in de symbolische waarde die de moslim, de orthodox, de boeddhist of de taoïst⁴ aan de werkelijkheid geeft? Kunnen we dat nog, als de toegang tot onze eigen traditie en symboliek versperd is door conceptuele kennis? Het is de hamvraag van dit boek" (p. 75 – 76).

Ondertussen kondigt een hele generatie zich aan die weinig voeling heeft met de symboliek en rijkdom van de eigen traditie en dus weinig of niet openstaat voor andere tradities! Dat hoor je bijna dagelijks in scholen uitspreken door leerkrachten.

Maar het onderwijs kan niet volstaan met deze vaststelling en dan bij de pakken blijven zitten! Hier ligt een reuzenopdracht, zeker voor confessioneel onderwijs dat de taal van de *mythos* wel wil cultiveren. En dus andermaal een citaat om dit hoofdstuk te eindigen:

"Voor het onderwijs betekent dit dat we leerlingen niet alleen moeten scholen in het dialectische⁵, kritische en logische denken, maar ook dat we ze een ontvankelijke en open houding ten aanzien van het mythische moeten bijbrengen. Zowel bij zichzelf als – via het verhaal – bij de andere." (p. 82)

Een enorme uitdaging voor elke ware onderwijzersmens ...

En nu op naar het kernstuk van Colpaerts boek!

Hoofdstuk 6 is het langste en meest uitgewerkte (pp. 84 – 140) en opent met de soera van de Koran waaruit de titel van dit hoofdstuk én meteen van het hele boek is gehaald: "En toen Moesa tot zijn knecht zei: ik zal niet ophouden tot ik de plaats bereik **waar de beide**

³ Auteur van *Sufism, the heart of islam*

⁴ Tao betekent 'de absolute oorsprong' en is ongrijpbaar en onuitsprekelijk, maar wel merkbaar in de gezamenlijke actie van twee elkaar aanvullende principes (*yin* en *yang*)

⁵ dialectiek: systematische wijze van redeneren of begrippen ontwikkelen

zeeën samenkomen, al zou ik tijden moeten doorgaan."

Ook al zijn meer verklaringen voor dit vers mogelijk, wel is duidelijk dat het om een (mystieke) zoektocht gaat, de (symbolische) plek waar licht en duisternis, verleden en toekomst, leven en dood elkaar ontmoeten. Drie gesprekspartners, van wie je de interviews ook via de bij het boek geleverde dvd kan bekijken, geven op hun manier tekst en uitleg bij muzisch en mythisch spreken. Het gaat om Cyrille Vael, monnik van de benedictijnenabdij van Chevetogne⁶, schrijver Kader Abdolah en psychologe Durre Ahmad.

Het lange gesprek met Cyrille Vael (pp. 84 – 95) – zowel in boek als op dvd want beide zijn complementair – is van een enorme rijkdom en geeft verbluffende inzichten. Hierover in gesprek gaan met leerlingen van de 3de graad secundair onderwijs kan bijzonder verrijkend zijn! Aansluitend poogt Colpaert de taal en betekenissen van de islam te begrijpen, goed beseffend dat daar ook een letterlijk lezen (via de *logos* alleen) opgang maakt. Meer bepaald vernemen we meer over soera 18 "De grot" die bestaat uit drie mysterieuze verhalen:

- de slapers in de grot;
- de reis van Mozes (Moesa) en
- de muur van Dhu'l-Quarnein.

Deze verhalen staan uiteraard bol van de archetypen, evenzoveel deuren die geopend worden naar verhalen en mythen uit de joodse, christelijke en Mesopotamische tradities. En ook dit levert een boeiende en leerrijke exploratie die uitnodigt om meer over die andere tradities te lezen...

Soera 18 betitelt de auteur dan ook als "mysterieus, archetypisch, fabuleus en apocrief" (p. 105). De Koran bezit m.a.w. een grote onbevangenheid en openheid – wat niet overeenstemt met het gesloten systeem waartoe de Islam verworden is: "De Koran is niet verantwoordelijk voor de manier waarop de islam zich later ontwikkelde tot een gesloten systeem. De droge rationele geest van sommige interpreten

⁶ Chevetogne herbergt een internationale benedictijnen-gemeenschap en is gekend om de liturgische diensten in de orthodoxe ritus; zie www.monasterechevetogne.com

reduceerde de kosmische verbeelding van de Koran tot een (on)aanvaardbaar 'common-sense' proza." (p. 107)

En zo komen we bij de Iraans-Nederlandse auteur Kader Abdolah die aan een hertaling van de Koran werkt⁷. Terloops wordt opgemerkt (p. 110) dat 99% van de moslims de Koran niet gelezen hebben. Maar geldt dat heden ten dage ook niet voor de Bijbel bij de christenen...?

Vervolgens maken we kennis met Chokri Ben Chikha, theatermaker en auteur van *Onze Lieve Vrouw van Vlaanderen*, waarin het essentieel gaat over de moeder-zoonrelatie en geloof in alle vormen. Van Arabisch-islamitische afkomst, kan hij alleen maar constateren dat men op school nooit aandacht schonk aan de rijkdom van zijn traditie. Het stuk is onderdeel van een drieluik, de twee andere stukken zijn *Leeuw van Vlaanderen* en *Broeders van Liefde*.

In het laatste deel van dit kernhoofdstuk gaat het over volksgeloof en mystiek (pp. 131 – 140): Maria/Marjam is hier de bindende figuur die in de joods-christelijke en islamitische traditie voorkomt; archetype van de vrouw die vruchtbaar is en op mysterieuze wijze geboorte geeft. Zij belichaamt de volledige overgave en is zeker geen exclusief eigendom van het christendom. In het zevende hoofdstuk (pp. 141 – 151) laat de auteur verschillende van de eerder uitgewerkte gedachten convergeren: *Is er dan geen smid in het land?*, zo luidt de verrassende titel ... maar het gaat er uiteraard om met de juiste 'tools' tot de kern door te dringen ... en hier is onderwijs nu juist een belangrijke bondgenoot. Colpaert geeft daarbij het museum een belangrijke meerwaarde: dé plaats bij uitstek om sociale inclusie te realiseren. Onderwijs moet de weg wijzen in het proces naar een vreedzame, verdraagzame wereld-gemeenschap. En daar geeft de auteur tot slot drie voorbeelden bij: het museum te Oss in Nederland (pp. 142 – 143), de film *Ya Watan* (p. 146) en de *Nathanscholen* (pp. 149 – 151).

⁷ Abdolah's versie van de Koran is inmiddels uitgegeven bij *De Geus*. In één fraai uitgegeven verzamelcassette vindt de lezer "De boodschapper", over het leven van Mohammed en de Koran.

Een uitgebreide bibliografie (pp. 152 – 154) sluit het boek af.

Voorwaar geen makkelijke lectuur die tijd en inspanning vraagt, maar die tevens een doorleefde uitdaging vormt aan het adres van het onderwijs. Leraars en vormingswerkers kunnen hier een schat aan informatie en ideeën vinden die dagelijks in het contact met jongeren bruikbaar zijn en ons op weg zetten naar de verbindende taal van de *mythos*! Van harte aangeraden!

Aanvullend bij deze bespreking verwijzen we graag naar de bundel *Interreligieus lezen en leren*⁸ waar immers ook de nadruk gelegd wordt op de rijkdom van tradities en literatuur daarover.

Jan Van Deuren

---

⁸ 18de NB van de Onderwijscoördinatie – Juli 2007.